

VAHDETNÂME

detler; buğz / haset, ucb / hodbinlik, buhl gibi kötü huylar. Konular işlenirken sık sık âyet ve hadislerle yer verilir. Tasavvuf edebiyatında seyrüsülûk mertebeleri birer vadi olarak adlandırılmış, bunların sayısı yedi olarak gösterilmiştir. *Vahdetnâme*'de tasavvufî mertebeler "Allah'a ulaşmanın keyfiyeti ve menzillerin katedilmesi" başlığıyla doğruyu talep, aşk, mârifet, istiğnâ, tevhid, hayret ve fakr / gınâ adlarıyla yedi vadiye ele alınmış, "Vadilerin tertibi ve bitirilişi" başlığı altında hakikate ulaşmanın gerekliliği vurgulanmıştır. Bu tertip müellifin *Manîku't-tayr*'in etkisinde kaldığını açıkça göstermektedir. Bazı çalışmalarda Aşık Paşa'nın *Garibnâme*'sinden de etkilendiği ileri sürülmüştür.

Zaman zaman Lût, Dâvûd, İbrâhim, İsmâil, Ya'küb, Yûsuf, Süleyman, Şît, Yûnus, İsâ gibi peygamberlere; Bilâl-i Habeşî, Şeyh Lokmân, Ca'fer es-Sâdık, Ebû Saîd, Bâyezîd-i Bistâmî, Hallâc-ı Mansûr, Şiblî, Akşemseddin gibi din ve tasavvuf büyüklerine; klasik edebiyatın şahıs kadroları arasında yer alan Firavun, Aristo, İskender, Keyhusrev, Rüstem, Siyavuş, Keykubad, Feridun, Behram, Sultan Mahmud, Leylâ, Mecnûn gibi tarihî ve efsanevî şahsiyetlere de yer verilen eserin asıl amacı insanları ilâhî aşka yöneltmektir. Özellikle Hallâc-ı Mansûr'un idamının uzun uzun anlatılması esere farklı bir hüviyet kazandırmıştır. Şair ilâhî varlığı ve vahdeti anlatırken kozmik unsurlardan, hayvanlardan ve bitkilerden de yararlanır.

Samimi, canlı ve devrine göre gelişmiş bir anlatımın yer aldığı eserin diline Eski Anadolu Türkçesi özellikleri hâkimdir. Ancak kelimelerin sadece beşte biri Türkçe'dir. Atasözlerine ve özellikle deyimlere sıkça yer verilmiştir. Dinî ve tasavvufî terimlerin Arapça asılları tercih edilmiş, yer yer Farsça karşılıkları da kullanılmıştır. Bu dönemin metinlerinde sıkça geçen Tanrı kelimesine eserde hiç yer verilmemesi dikkat çekicidir. Çoğunlukla zengin ve tam kafiye kullanılmış, ses tekrarlarına ve rediflere de yer verilmiştir. Eserin hâtîme kısmında müellif dua ve münâcâtta sonra vasiyet ve kitabın yazılış tarihiyle ilgili bilgilere yer verir. Mesnevinin sonunda müellif, "Düşmedi bu resme bir Türkî kitâb / Hak budur vallâhü a'lem bi's-savâb" beytiyle eseri Türkçe yazdığı için övünür.

Vahdetnâme'nin Türkiye'de ve Türkiye dışında bir kısmı eksik yirmiyi aşkın nüshası mevcuttur. En önemli nüshaları İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 808), Süleymaniye (Düğümlü Baba, nr. 384; Yazma Bağışlar, nr. 834; Mihrişah Sultan, nr. 281),

Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma (nr. 142, 206) kütüphaneleriyle Millî Kütüphane (Yz. A, nr. 2592), Berlin Königlich-Bibliothek (Türkische Handschriften, nr. 375, 376) ve Viyana Kaiserlichen und Königlichen Hofbibliothek'te (nr. N. F. 370) kayıtlıdır (ayrıca bk. Keskin, s. 46-51). Eserin Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde (nr. 4086) *Işknâme* adını taşıyan, eski tarihli çok eksik bir nüshası vardır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde aynı adla, bazı kaynaklarda yanlışlıkla Abdürrahîm-i Rûmî'ye (ö. 850/1446 [?]) nisbet edilen başka eksik bir nüshası daha bulunmaktadır (TY, nr. 1359). Türk edebiyatında Karahisârî'nin *Vahdetnâme*'siyle ortak özellikler gösteren başka eserler de vardır. Bunlardan en önemlileri Olanlar Şeyhi İbrâhim Efendi (*Vahdetnâme / Tasavvufnâme*), İshak Hocası (*Vahdetnâme-i Âlem-engiz*) ve Mustafa Aşıkî'nin vahdetnâmeleridir. Eser üzerine Saim Kistrak yüksek lisans (*Abdürrahim Karahisârî'nin Vahdetnâmesi [Tenkitli Metin-Sözlük]*, 1999, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü), Hacı Ömer Karpuz ve Ayşe Gülay Keskin doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Lâmîî, *Nefehât Tercümesi*, s. 686; Taşköprizâde, *eş-Şekâ'ik*, s. 232; Meccî, *Şekâik Tercümesi*, s. 246-247; *Keşfü'z-zunûn*, II, 2005; Mehmed Şâkir, *Terâcim-i Ahvâl-i Meşâhîr-i İslâmiyye*, İÜ Ktp., TY, nr. 5040, vr. 199; Osmanlı Müellifleri, I, 114; M. Fuad Köprülü, *Türk Edebiyatında İlk Mutasavvıflar* (İstanbul 1919) (haz. Orhan F. Köprülü), Ankara 1984, s. 340; Edip Ali Bakı, *Mısırlıoğlu Abdurrahim Karahisârî*, Afyon 1953; Vâfi Mahir Kocatürk, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ankara 1970, s. 289; İrfan Ünver Nasrattinoğlu, *Afyonkarahisarlı Şairler Yazarlar Hattatlar*, Ankara 1971, s. 10-13; Hacı Ömer Karpuz, *Abdurrahim Karahisârî'nin Vahdetnâmesi (Gramer İncelemesi-Metin-İndeks)* (doktora tezi, 1991), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Akşemseddin: *Hayatı ve Eserleri* (haz. Ali İhsan Yurd – Mustafa S. Kaçalın), İstanbul 1994, s. 33-35; Ayşe Gülay Keskin, *Abdurrahim Karahisârî'nin Hayatı, Eserleri ve Vahdetnâme Mesnevisinin Tenkitli Metni* (doktora tezi, 2001), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İsmail E. Erünsal, "Tasavvuf Edebiyatımızdan Örnekler: Abdurrahim Karahisârî'nin Vahdetnâmesi", *Diyanet Dergisi*, sy. 114-115, Ankara 1971, s. 435-439.

A. AZMİ BİLGİN

VÂHİD

(bk. AHAD).

VAHÎD-i DESTGİRDÎ

(bk. DESTGİRDÎ, Vahîd).

VAHÎD-i MAHTÛMÎ

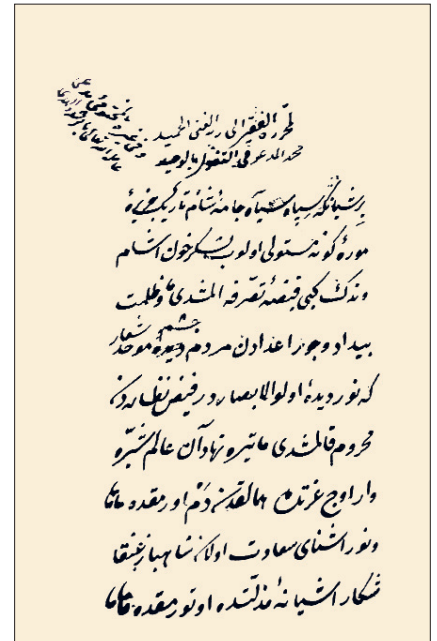
(وحید مختومی)

(ö. 1145/1732-33)

Divan şairi.

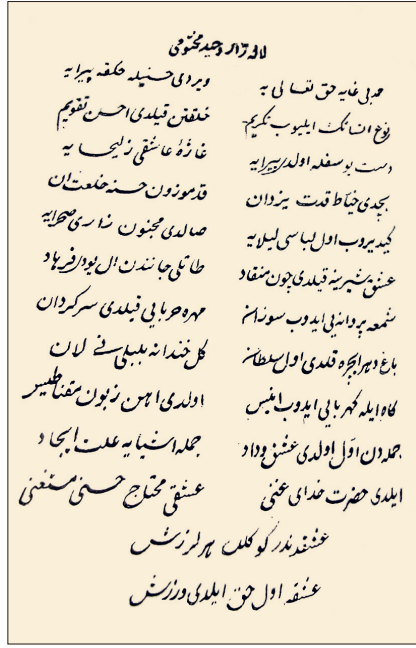
İstanbul'da doğdu. Asıl adı Mehmed'dir. *Mecelletü'n-nişâb*'daki künyesinden babasının adının Mustafa olduğu anlaşılmaktadır. Öğrenimini Enderun'da tamamladıktan sonra sarayda çeşitli görevlerde bulundu. Hırka-i Saâdet Dairesi'nde on yıl kadar hizmet gördü. Kendisine çavuşluk verildi, gedikliler arasına katıldı, hazine ağalığı yaptı. Şairliği yanında hoşsohbet bir kişiydi. Biniciliği, kılıç kullanma, cirit atma, saz çalıp türkü ve tekerleme söylemedeki maharetiyle III. Ahmed'in dikkatini çekti. Padişahın silâhdarı olarak Mora seferinde onun yanında yer aldı. Fakat 1129'da (1717) azledilerek Rakka'ya sürüldü. *Sicill-i Osmânî*'de Nevşehirli Damad İbrâhim Paşa ile anlaşamaması, *Âdâb-ı Zurefâ*'da ise Mora seferinde hakkında çıkan ihanet dedikoduları yüzünden İstanbul'dan uzaklaştırıldığı kayıtlıdır. Üç yıl kaldığı Rakka'da iken izin alıp hacca gitti. İstanbul'a dönmek için türlü yollara başvurduysa da bir sonuç alamadı. Rumeli'ye geçerek Yenişehir-i Fenâr'daki (Larissa) ti-

Vahid-i Mahtûmî Tarihî'nin (Mora Seferi) ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 340)

marına yerleşti, ardından Rumeli şehirlerini dolaştı. I. Mahmud 1730'da tahta çıkınca affedilip İstanbul'a geldi ve burada vefat etti. Ölümüne, "Ah göçdü Mahtûmî" (1145) sözüyle tarih düşürülmüştür. Çoğunlukla kullandığı "Vahîd" mahlası yanında divanının şarkılar kısmındaki manzumelerle bazı eserlerinde "Mahtûmî"yi de kullanmıştır. Bu ikinci mahlas daha çok halk şiiri çevreleriyle ilgisini gösterir. Çünkü Şermî (ö. 1127/1715) gibi önemli halk şairlerinden bu tarzın inceliklerini öğrenmiştir. Kendi döneminde daha çok Mahtûmî Ağa olarak anılmasına rağmen edebiyatta Vahîd-i Mahtûmî diye tanınmıştır.

Eserleri. 1. Divan. 1129'da (1717) tertiplenen 445 manzumelik esere dönemin bazı şairleri takriz yazmıştır. Divanda on dokuz kaside, kırk dört tarih manzumesi, iki terkibibend, üç müseddes, "Murabbâât ve Şarkıyyât ve Türkmanıyyât ve Gayrihi" başlığı altında otuz biri hece vezniyle toplam 101 manzume, 198 gazel, yirmi üç rubâî, on kıta, otuz bir nazım, on iki beyit ve bir lugaz yer almaktadır. Divanın özellikle şarkılar bölümündeki heceyle yazılmış manzumeleri onun aynı zamanda halk şairi olarak anılmasını sağlamıştır. Üzerinde Bahattin Kahraman'ın doktora çalışması yaptığı divanın (bk. bibl.) çoğu İstanbul Üniversitesi (TY, nr. 772, 1753, 5490) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Hacı Mahmud Efendi, nr. 3505/1, 5175; Lala İsmâil, nr. 499; Hafîd Efendi, nr. 478/1; Yazma Bağışlar, nr. 3121) olmak üzere çeşitli kütüphanelerde kayıtlı on üç nüshası tesbit edilmiştir. **2. Lâlezâr.** Günümüzde Yunanistan sınırları içinde kalan Yenişehir Fenâr için yazılmış bir şehrengizdir. Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüshasında (Hafîd Efendi, nr. 478/3), "Yenişehir'de menfi iken istifâ için Kaptan Mustafa Paşa'ya nev-zemîn yapıp irsâl etmiştir" kaydı vardır. Tamamı 524 beyit olup özellikle Yenişehir-i Fenâr ve lâle isimleri bakımından kayda değer bir eserdir; ismini de buradan almıştır. Divanda yer alan manzumenin ayrıca İstanbul Üniversitesi (TY, nr.

Vahîd-i Mahtûmî'nin *Lâlezâr* adlı eserinin ilk sayfası (İÜ Ktp., TY, nr. 9860)

9860), Fâtih Millet (Ali Emîrî Efendi, Manzum, Edeb ve Muhadara, nr. 975), Atatürk Üniversitesi Seyfettin Özege kütüphaneleri ile Ankara Millî Kütüphane (Yz. FB, nr. 533/2) ve Viyana Österreichische Nationalbibliothek'te (nr. 22/2, 10) nüshaları vardır. **3. Sergüzeşt-i Garîb-i Bağdâdî.** Divan nüshalarının çoğunda bulunan bu manzume haris bir kişiliğe sahip Bağdatlı bir şahsın başına gelenlerin anlatıldığı 120 beyitlik bir mesnevidir. **4. Nâme-i Âşıkâne-i Manzûm.** Yine divanında yer alan otuz dokuz beyitlik bu mesnevi sevgiliye yazılmış bir mektuptur. **5. Arz-ı Hâl-i Mahtûmî Berây-i Sultân Mahmûd Han.** Şairin affedilmesi için I. Mahmud'a yazdığı seksen üç beyitlik mesnevi bir nevi hal tercümesi olup tam nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'ndedir (Lâleli, nr. 2012). **6. Târih (Mora Seferi).** Şair bu tek

mensur eserinde III. Ahmed'in 1126 (1714) yılında yaptığı Mora seferini anlatmaktadır. Her güne ait olayların ve sefer sırasında geçilen menzillerin kaydedildiği eser Sevîm Üngün tarafından yayımlanmıştır (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Râmîz, *Âdâb-ı Zurefâ*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr. 88^a; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Mecelletü'n-nişâb*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 628, vr. 388^a; *Sicill-i Osmânî*, IV, 352; Ağah Sırrı Levend, *Türk Edebiyatında Şehrengizler ve Şehrengizlerde İstanbul*, İstanbul 1958, s. 58; M. Fuad Köprülü, *Türk Sanatçıları*, Ankara 1962, s. 398; Vasfi Mahir Kocaturk, *Divan Şiiri Antolojisi*, Ankara 1963, s. 227; Bahattin Kahraman, *Vahîd Mahtûmî: Hayatı, Eserleri, Edebi Kişiliği ve Eserlerinin Tenkitli Metni* (doktora tezi, 1995), SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Ali Canip Yöntem, "Hem Divan Hem Halk Şairi Vahîd Mahtûmî", *TDED*, III/3-4 (1949), s. 267-274; Sevîm Üngün, "Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetih-nâmesi", *TD*, XV/20 (1965), s. 101-116; XVI/21 (1966), s. 63-76; XVII/22 (1967), s. 169-180; Mustafa İsen, "Edebiyat Tarihimizin İlginç Bir İsmi Vahîd Mahtûmî", *Millî Folklor*, II/14, Ankara 1992, s. 12.

BAHATTİN KAHRAMAN

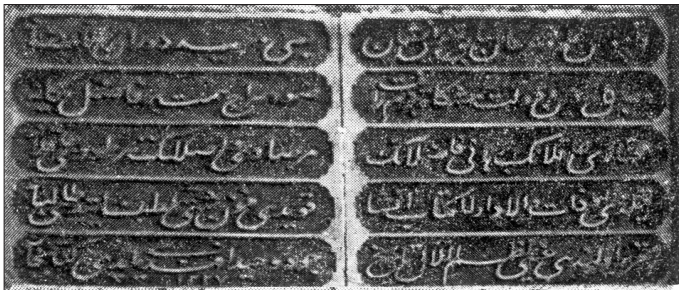
VAHİD PAŞA KÜTÜPHANESİ

Reisülküttâb

Mehmed Emin Vahîd Paşa'nın
(ö. 1828)

Kütahya'da kurduğu kütüphane.

Vahîd Paşa, 19 Zilkade 1226 (5 Aralık 1811) tarihli vakfiyesinde bir müddet sürgün olarak kaldığı Kütahya'da şehrin çok sayıdaki talebe ve hocasının kitap sıkıntısını çektirini görünce burada bir kütüphaneye yaptırmaya karar verdiğini söyler. Kütüphanenin aslını teşkil eden 217 kitap, vakfiyede belirtildiğine göre önce Yıldırım Bayezid Camii mihrabının sol yanında maksûdedeki dolap içine konmuş (VGMA, nr. 579, s. 706), bir yıl sonra Kütahya Uluca-mii adıyla da bilinen aynı caminin son cemaat yerinin batı tarafındaki bir bölüm kütüphane haline getirilmiştir (Uzunçarşılı, s. 129). Kütüphane odasının inşaat masraflarını gösteren belgeden anlaşıldığına göre buraya 2040 kuruş harcanmış, odanın donatımı için sadece 383 kuruş sarfedilmiştir (BA, DBŞM, nr. 7965). Bu tarihten sonra da Vahîd Paşa, gerek memur olarak gerekse mâzulen bulunduğu yerlerden kütüphanesine birçok eser gönderip koleksiyonunu zenginleştirmiştir (VGMA, nr. 579, s. 621, 680, 684, 688, 695-699; BA, D. AMH, nr. 25 312; BA, Cevdet-Maarif, nr. 2343; BA, EV. HMH, nr. 8264, 8289 ve 8322).

Vahîd Paşa
Kütüphanesi'nin
kitâbesi